

רקע

הרפובליקה האסלאמית של איראן שוכנת בדרום-מערב אסיה ומשתרעת על פני כ-1.65 מיליון קמ"ר (פי 75 מישראל). נכון ל-2025, אוכלוסייתה מונה מעל 88 מיליון נפש, כאשר **רובם המכריע משתייכים לקבוצת הרוב הפרסית ודוברים פרסית**. מלבדם כולל העם האיראני מיעוטים אתניים רבים ומגוונים, כגון אזרים, כורדים, ערבים ועוד. מבחינה דתית, **רוב העם האיראני הוא מוסלמי-שיעי** (מהזרם התרי-עשרי), עם מיעוטים סוניים, בקאיים, נוצרים, יהודים ואחרים. על-פי הערכות באיראן חיים כ-10 א' יהודים, רובם בבירה טהראן. דגל הרפובליקה האסלאמית של איראן כולל שלושה פסים: ירוק, לבן ואדום, כשבמרכזו סמל המורכב מהמילה "אללה" – אלוהים. בין שלושת הפסים מופיעה 22 פעמים הסיסמה "אללה אכבר", לזכר יום המהפכה של 1979 אחריה הוקמה הרפובליקה – 22 בבהמן בלוח השנה הפרסי (11 בפברואר 1979).

איראן לפני מהפכת 1979

לפני מהפכת 1979, שלטה באיראן שושלת פהלווי בראשות מלך - השאה מוחמד רזא פהלווי. השאה ניסה להנהיג מדינה מודרנית, מערבית וחילונית, תוך התבססות על הצבא, שירותי מודיעין חזקים, קשרים עם המערב ובעיקר ארצות הברית, ופיתוח כלכלי. תהליך זה כלל תיעוש מואץ, חינוך מודרני וזכויות לנשים, אך כלל לצידו גם דיכוי פוליטי קשה, ריחוק מהזהות האסלאמית העממית, ואי שוויון חברתי-כלכלי. **כל אלו הביאו להתנגדות גוברת והולכת מצד חוגים דתיים, אינטלקטואלים ועממיים, שהצטברו לכדי המהפכה של 1979.**

יחסי ישראל-איראן לפני 1979

במהלך תקופת שלטון השאה, היו לישראל ולאיראן יחסים קרובים. שיתוף הפעולה כלל יחסי מסחר, מודיעין ואפילו סיוע צבאי. איראן סיפקה לישראל נפט, בעוד שישראל סייעה בפיתוח חקלאי וטכנולוגי, ובייצור נשק. חלק היחסים התנהלו תחת מעטה סודיות, בשל רגישותם לעיני הציבור המוסלמי, אך תיירים, אנשי עסקים, ופוליטיקאים ישראלים שהו באיראן מדי יום.

מהפכת 1979

מהפכת 1979 הייתה מהפכה חברתית-פוליטית רחבת היקף שהפילה את שלטון השאה והביאה להקמת הרפובליקה האסלאמית. האייתוללה רוחאללה חומייני, איש דת שיעי, עמד במרכז המהפכה והפך לסמלה ולמנהיגה, למרות שהיה בגלות בעת שהחלה. חומייני הנהיג מרחוק את ההתנגדות לשאה, תוך שימוש ברטוריקה אסלאמית אנטי-אימפריאליסטית ואנטי-מערבית. המהפכה גייסה מגזרים שונים – מוסלמים ושאינם מוסלמים, סטודנטים, אקטיביסטים ממעמד הפועלים ואינטלקטואלים – אך לאחר הפלת השאה, חומייני ובני בריתו, אנשי הדת והפוליטיקה, תפסו את השלטון ודחקו את יתר השותפים מהקמת השלטון החדש באיראן.

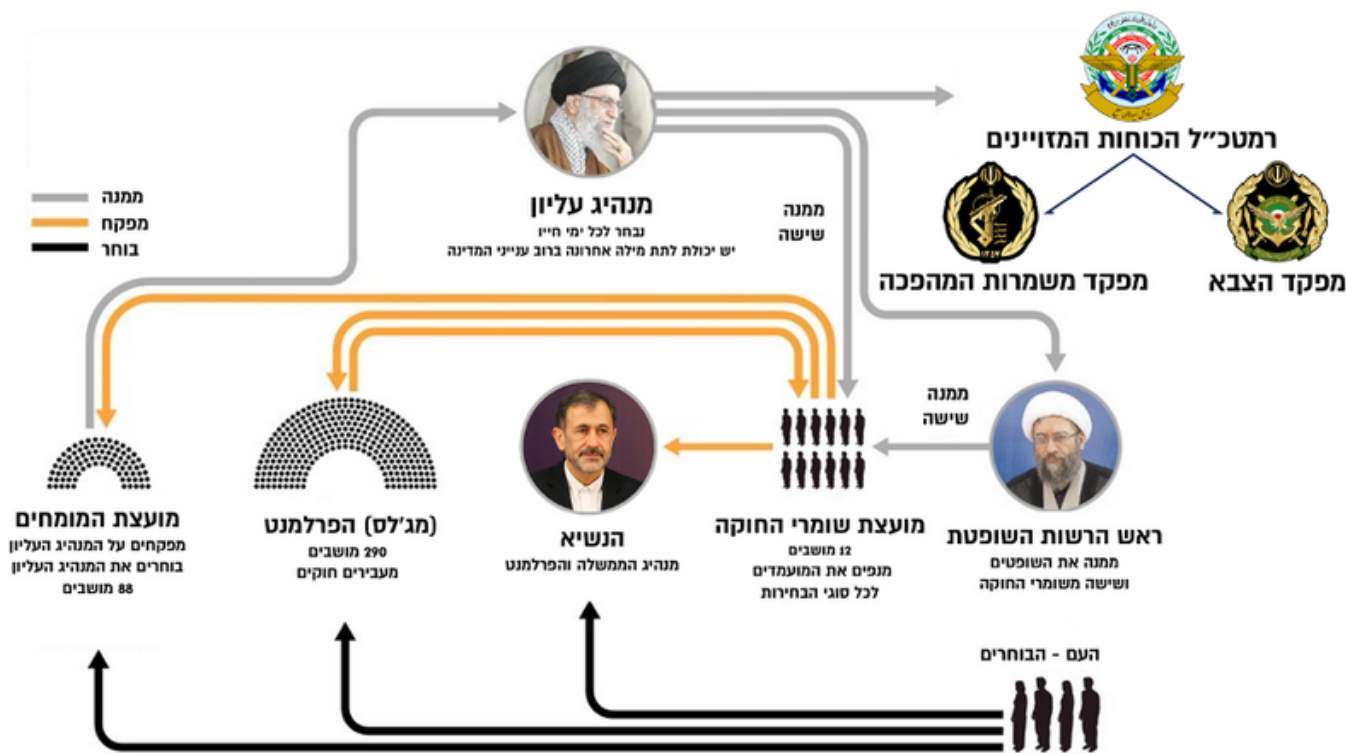
דגל הרפובליקה האסלאמית של איראן

סמל הרפובליקה האסלאמית של איראן

המבנה השלטוני ברפובליקה האסלאמית

המשטר שנוסד לאחר המהפכה הוא ייחודי בשילובו של מוסדות נבחרים עם סמכות דתית עליונה. בראש הפירמידה עומד ה"מנהיג העליון", לו סמכויות מקיפות בתחום הצבאי, הדתי והפוליטי, אך הוא מוגדר מנהיג רוחני ולא מנהיג מדיני או פוליטי. לצידו יש נשיא, הנבחר בבחירות, והוא מנהיגה האזרחי של המדינה. הזרוע המחוקקת היא הפרלמנט, שחבריו נבחרים בבחירות, אך כל חוק נבדק על ידי מועצת שומרי החוקה - מועצה של אנשי דת ומשפטנים בעלי זכות וטו. הרפובליקה האסלאמית היא שלטון ייחודי בכך שכוללת שתי מערכות מקבילות של משטר: רפובליקנית (נשיא, פרלמנט ועוד) ומהפכנית אסלאמית (המנהיג העליון, מועצת שומרי החוקה, משמרות המהפכה ועוד).

המנהיג העליון

המנהיג העליון של איראן הוא הדמות המרכזית והחזקה ביותר במשטר, והוא נבחר לכל ימי חייו. הבחירה במנהיג העליון אינה בבחירות כלליות, אלא באמצעות מינוי מטעם מועצה של חכמי דת בשם "מועצת המומחים", אשר כן נבחרים בבחירות. מאז מותו של חומייני, המנהיג העליון הראשון ואבי הרפובליקה בשנת 1989, ממלא את התפקיד **עלי ח'אמנאי**. המנהיג העליון שולט במדיניות החוץ, ממנה את מפקדי משמרות המהפכה ואת ראשי מערכת הביטחון, ומאשר מדיניות ביטחונית וצבאית. הוא מפקח על מערכת המשפט, התקשורת, והחינוך הדתי. שליטתו במשמרות המהפכה הופכת אותו לגורם מכריע בהחלטות מדיניות וביטחוניות, ומעמדו מקנה לו שליטה בפועל במדינה, אף יותר מהנשיא או הפרלמנט, למרות שתפקידו מוגדר כהנהגה רוחנית ולא כהנהגה פוליטית.

משמרות המהפכה

לצד הצבא האיראני הכללי, הקים המשטר גוף בטחון נוסף, משמרות המהפכה האסלאמי הנאמן בראש ובראשונה למשטר ולמנהיג העליון, ומחזיק בכוח צבאי, כלכלי ואידאולוגי נרחב. למשמרות המהפכה חילות מקבילים לאלו של הצבא (קרקע, אוויר, ים ועוד), אך אלו משרתים את האינטרס של המשטר המהפכני בלבד, ולא עוסקים בהגנת הגבולות. אחת מהזרועות המרכזיות שלהן היא "כוח קודס", הממונה על פעילות חוץ – סיוע לארגונים שיעיים וגופים אנטי-ישראליים אחרים ברחבי המזרח התיכון. כוח קודס שותף למימון והדרכה של חיזבאללה בלבנון, ומחזק את ארגונים כמו הג'יהאד האסלאמי וחמאס. כך הפכו משמרות המהפכה להנהגה של "ציר ההתנגדות" לישראל ולמערב.

סמל משמרות המהפכה

יחסי ישראל והרפובליקה האסלאמית

מאז מהפכת 1979 הפכה איראן לאחד מאויביה המרכזיים של ישראל. השלטון האסלאמי החדש הגדיר את ישראל כ-"ישות ציונית" בלתי לגיטימית וניתק את היחסים הדיפלומטיים. הציונות נתפסת באידאולוגיה המהפכנית של ח'ומייני כמפעל אימפריאליסטי שמטרתו להשתלט על עולם האסלאם לטובת המערב, ומתוך כך מהווה גם עוול מוסרי. **זהו שורש התפיסה שהביאה את איראן לפתח תוכניות להשמדתה של ישראל, באמצעות פיתוח תוכנית גרעין, אחזקת מערך טילים ארוכי טווח, והקמת ציר ההתנגדות.**

